

УДК 246.8:82-92:929

**РЕЛІГІЙНА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ВИЯВ БОГОПРИСУТНОСТІ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ЄВГЕНА
СВЕРСТЮКА)**

Анжела Куза

*Львівський національний аграрний університет,
кафедра українознавства,
вул. Володимира Великого, 1,
м. Дубляни, Жовківський р-н, Львівська обл., Україна,
тел.: (032) 224 29 68*

Розглянуто використання релігійної фразеології у творах відомого українського публіциста Євгена Сверстюка. Проаналізовано різні за функціонально-семантичними та функціонально-граматичними ознаками групи релігійних фразеологізмів.

Ключові слова: релігійна фразеологія, релігійний фразеологізм, фразеологічна одиниця, біблеїзми.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях початку ХХІ ст. все більшої уваги приділяють вивченню лексики та фразеології, яка має тісний зв'язок з духовним, а відповідно, і релігійним життям народу. Аксиоматичним стало твердження (за М. Гайдеггером) про те, що «мова – оселя буття духу народу». Понад тисячу років основною релігією українців є християнство, в яке наші предки гармонійно ввели елементи дохристиянських вірувань і традицій, які, на думку більшості сучасних дослідників, були високоморальними та високодуховними. У цьому контексті дослідження релігійної фразеології (РФ) як ретранслятора національно-культурної та духовної специфіки нашої мови, ментальних особливостей нашого народу, фактора причетності до Бога через принцип Богоприсутності у сучасних творах набувають особливої актуальності, оскільки тривалий час на вивчення цього багатого мовного пласту було накладене великодержавне табу. Кілька поколінь українського народу на догоду радянській ідеології в тоталітарній державі неволею, а чи навіть волею викидали зі свого активного вжитку релігійні фразеологізми, нехтуючи загальноприйнятими істинами, які лаконічно висловив І. Кант: «Існування Біблії є найбільшою користю для народу», «усяка спроба принизити цю книгу є злочином перед людством» [3, с. 23]. На думку відомого українського мовознавця О. Сербенської, кілька наших поколінь пройшло школу спрощенства, жило в силовому полі естетичних категорій тоталітаризму, бюрократизму, витворених і всілякими способами насаджуваних символів, що утверджували велич атеїстичної імперії, а все, що не вкладалося в рамки, визначені панівною ідеологією, вважали ворожим. «Говорити про мову як явище містичне, укорінене у вічність, ... означало скочуватися в болото ідеалізму. Мовне існування людини можна було трактувати тільки з позицій марксизму-ленінізму. А на теми національно-мовної свідомості, національно-мовної гідності, мови і нації, ролі рідної мови у формуванні особистості, простору ідеального, ідеального світу духу, з якими тісно пов'язана мова, було накладено табу» [13, с. 11]. Це, безперечно, відобразило й на вивченні релігійної

фразеології як явища, що суперечило панівній ідеології. Наприклад, порівняння славетної збірки прислів'їв та приказок М. Номиса, яка вийшла у світ 1863 р., із виданими в радянський час дає підстави зробити висновок про те, що радянські науковці свідомо переробляли приповідки, викидаючи релігійні слова (Бог, Божий). Наприклад:

Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми.– К., 1991. – 440 с.

1.Щоб робилось, аби не псувалось [18, с. 326];

2. Подай з неба, чого треба [18, с. 323];

3.В добрий час говорити, а в лихий мовчати [18, с. 323]

4.Пошли вам здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та всячину! [18, с. 329];

Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М. Номис.– К., 1993. – 765 с.

1. Дай, Боже, щоб робилось, аби не псувалось [19, с. 453];

2. Подай, Боже, з неба, чого нам треба [19, с. 510];

3. Дай, Боже, в добрий час говорити, а в злий мовчати [19, с. 374];

4. Пошли вам, Боже, здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та всячину! [19, с. 510].

Становлення фразеології як науки пов'язують з іменами таких мовознавців, як І. Срезневський, О.Шахматов, Ф. Фортунатов, В. Виноградов, Б. Ларін, С. Ожегов, О. Бабкін, М. Шанський, В. Телія та ін. З українських мовознавців активно розробляли фразеологічну тематику Л. Булаховський, П. Горещкий, І.Чередниченко, М. Жовтобрюх, Л. Скрипник, М. Демський, А. Коваль, Н. Бабич, Д. Ужченко та ін. Релігійна фразеологія ще не стала темою окремого наукового пошуку, хоча витoki її дослідження сягають XIX ст., передусім праць відомого українського мовознавця, предтечі досліджень з української фразеології Олександра Потебні. Важливою в науковій спадщині вченого є Божественно-людська концепція сутності мови, за якою «мова є справою божественною, причому не в тому сенсі, в якому можуть бути названі божественними всі витвори, які необхідно виникають із властивостей людського духу (наприклад, поезія): мові немає нічого рівного, окрім самого духу, разом з духом вона сягає божественного начала» (Цит. за [2, с.76]). У цій концепції теoантропологічне розуміння сутності мови вводить у науковий дискурс мовознавчої науки другої половини XIX ст. основні релігійні концепти – Бог, Дух, Божественне начало, які є ключовими у релігійній фразеології.

Представники прагматичної (або комунікативної) лінгвістики, яка панувала у вітчизняній науці з 60-х рр. XX ст., звертали увагу передусім на прагматичні (соціально-психологічні, контекстні, ситуативні) чинники вживання мови [2, с. 34], зокрема й фразеології, у деяких концепціях комунікативна функція мови була основною, а вивчення духовних основ становлення етносу та його мови вважалося антинауковим. Яскравим підтвердженням цього є трактування релігійних фразеологізмів у наукових, навчальних та лексикографічних працях як застарілих і книжних [7]. Зрозуміло, що РФ як окремий об'єкт дослідження не розглядали. Хоча поодинокі випадки все-таки траплялися. Наприклад, у монографії «Фразеологія української мови» Л. Г. Скрипник подає генетичну класифікацію фразеологічних одиниць (ФО) Л. Булаховського, у якій важливе місце займають крилаті вислови зі Старого та Нового Заповітів [15, с. 56]

Сучасна мовознавча наука поступово долає стереотипи, вироблені в радянську добу. Все частіше в лінгвістичних працях мова постає як глибинне символічне середовище, синергетично пов'язане з глибинними виявами людського духу. Наприклад, у монографії «Мовний світ Івана Франка. Статті, роздуми, матеріали» О. Сербенська, аналізуючи роль мови в житті й творчості Івана Франка, постійно звертається до тези про те, що людська

мова – це духовне явище, яке віддзеркалює Вічні Божественні Логоси у щоденному житті людини, в її спілкуванні з подібними собі. Тому низка її наступних наукових та методичних праць зацентровує увагу на практичному аспекті вивчення релігійної фразеології на заняттях з гуманітарних дисциплін та повернення її до активного вжитку молоді [10;12]. Опираючись на праці геніального німецького лінгвіста і лінгвофілософа В. фон Гумбольдта, видатного українського мовознавця і філософа мови О.О. Потебні, відомих німецьких філософів Е. Кассіра та М. Гайдегера, російських релігійних філософів (і лінгвофілософів) О. Лосєва, П. Флоренського, С. Булгакова та ін., активно розробляє ідеї духовно-синергетичної сутності мови український мовознавець Флорій Бацевич [2].

Нині в українському мовознавстві паралельно із прагмалінгвістикою, семасіологією, теорією тексту та ін. почали розвиватися когнітивна лінгвістика та етнопсихолінгвістика, які розглядають проблеми мови як загального механізму репрезентації та трансформування найрізноманітнішої інформації з використанням специфічних мовних знаків у площині національного світобачення. Зародилося суперництво між комунікативною та когнітивною (пізнавальною) функцією мови, що позначилося й на трактуванні фразеології. Значна частина фразеологізмів, які можна визначити як релігійні, стала предметом розгляду науковців, які розвивають когнітологічний та етнолінгвістичний напрями.

Когнітивна лінгвістика розглядає функціонування мови як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджують через мовні явища [21, с. 289]. Етнолінгвістика детально досліджує взаємозв'язок між мовою та менталітетом і культурою носія цієї мови. Питанням культурно-національної специфіки фразеології в останні роки присвячено немало робіт (О. Бабкін, А. Райхштейн, Дж. Лакофф та М. Джонсон, В. Мокієнко, С. Єрмоленко, Н. Артюнова, Б. Ажнюк, А. Вербицька, В. Телія, В. Жайворонок, Д. Добровольський та ін.). У системних дослідженнях українського менталітету одними з основних рис виділено релігійність, а також емоційність та кордоцентричність, які з першою рисою взаємопов'язані. Ці риси психотипу українців чітко відтворені і зафіксовані у базових концептах, під якими розуміють інформаційну структуру свідомості, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії механізмів пізнання [14, с. 236], і які нині є предметом глибоких наукових досліджень когнітологічного напрямку. Він пов'язаний з іменами таких учених, як Дж. Міллер, Н. Хомський, Дж. Лакофф, С. Томпсон, Ж. Фоконьє, Р. Джекендофф, А. Вежбицька, серед українських учених – М. Кочерган, В. Манакіна, Т. Радзієвська, О. Селіванова, С. Жаботинська, Н. Алефіренко.

Аналізуючи слово-символ як фразеологічну детермінанту, український фразеолог Д. Ужченко виділяє серед базових етнічні концепти *хата, поріг, рушник, вогонь, дорога, чоботи, чумака, калина, осина* [21, с. 289]. Релігійні концепти у цій класифікації, на жаль, не знайшли свого відображення. Хоча, на нашу думку, частину вже досліджених сучасними мовознавцями концептів можна трактувати водночас і як релігійні, і як базові етнічні концепти. Такі базові концепти, як Бог, душа, серце та інші, стали предметом ґрунтовного розгляду у дисертаційних дослідженнях останніх десятиліть: *Бог* (П. Мацьків), *життя* (Ж. Краснобаєва-Чорна), *мудрість* (Т. Крижановська), *покарання* (О. Левченко), *правда / неправда* (М. Мамич), *душа й серце* (І. Голубовська) тощо [5; 6; 17]. У будь-якому разі, етимологічні грані слів-концептів глибоко проростають в етнокультуру, у духовний світ мовця – і, відповідно, у фразеологічну систему, стаючи важливими фразеотворчими чинниками. Окрім того, з'явилася низка наукових праць, у яких

проведено дослідження біблеїзмів, зокрема на матеріалі англomовних словників та газетних текстів) [8]. Варто відзначити ґрунтовну лексикографічну працю А. Коваль «Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові» та інші. [4].

Велика заслуга у поверненні мовленнєвих скарбів біблійного походження та релігійного змісту у словниковий запас сучасних українців належить видатному письменникові сучасності Євгену Сверстюку, якого вважають моральним голосом нації і на творах якого росла й формувалася значна частина сучасної української інтелігенції. Нагадаємо, що його книгу «Блудні сини України» (1995) відзначено Державною премією України імені Тараса Шевченка.

У сучасній українській літературі та суспільно-громадському житті постать Євгена Сверстюка займає особливе місце. Не тільки неповторністю виробленого ним авторського стилю та гостротою поставлених суспільних проблем, а передусім непохитністю громадської та моральної позиції та поверненням в українську літературу принципу Богоприсутності. Будь-який текст має на меті забезпечити якнайтісніший контакт між двома обов'язковими комунікантами – автором та потенційним читачем. Розмова автора із читачем про Бога в ім'я його присутності в земному житті людини і визначає принцип Богоприсутності у творі. Більшість публіцистичних творів Є. Сверстюка, у яких він розглядає найрізноманітніші питання літератури, української історії та сучасності, об'єднує основоположна для письменника проблематика – духовні пошуки свого «високого неба», розуміння «Страхи Господнього» як філософської та християнської категорії, віднайдення зарослої бур'яном дороги, що веде до Храму, пошуки свого Бога. Вирішення цих питань як для окремої людини, так і для цілого народу загалом визначає питання Богоприсутності в їхньому житті. Цікавими у цьому контексті є публіцистичні твори, основна мета яких – активно впливати на формування світоглядних переконань читачів, практичним інструментарієм реалізації цієї мети стає релігійна фразеологія.

Як відзначає Михайлина Коцюбинська у статті «Крізь велику призму», магістральна ідея усього творчого доробку Євгена Сверстюка – «значення духовності у формуванні людини, нації, суспільства, її безсумнівний пріоритет у всій ціннісній системі суспільного буття». Нині ця ідея загальноновизнана, а він починав «лупати скалу» й бити на сполох давно, коли за такі ідеї дорого треба було платити. [11, с. 7]. У передмові до українського видання творів Сент-Екзюпері Євген Сверстюк писав: «Для утвердження своїх істин Сент-Екзюпері зробив усе, що міг: він їх вистраждав життям і створив у згоді з ним модель свого життя» [11, с. 6]. Ці слова повною мірою можна віднести й до самого автора передмови, життя якого є прикладом євангельського служіння правді та любові. Переслідуваний протягом років за участь у «Самвидаві» і протести проти арештів і незаконних судів, у січні 1972 р. був заарештований і в березні 1973 р. засуджений за виготовлення і розповсюдження документів «Самвидаву» до семи років таборів та п'яти років заслання. Його твори об'єднані спільною ідеєю боротьби за суверенність української культури від Івана Котляревського до наших днів. Деякі з них з'явилися у першій половині шістдесятих років у журналах «Вітчизна», «Дніпро», «Жовтень», «Дукля», газеті «Літературна Україна», з кінця шістдесятих їх публікує «Самвидав» («Котляревський сміється», «Остання сльоза», «В. Симоненко – ідея», «Слідами казки про Іванову молодість» та ін.), згодом вони були передруковані за кордоном у збірці «Широке море України» (1972), «Панорама найновішої літератури в УРСР» (1974). Окремою книгою (у «Самвидаві») вийшов есей «Собор у ристуванні» (1970) про роман «Собор» О. Гончара. За незалежної України у 1999 році побачив світ збірник вибраних

праць автора «На святі надій», який увібрав у себе найкраще з творчого доробку Є. Сверстюка. Нині автор продовжує публікувати свої твори у збірках «Правда полинова», «Не мир, а меч», «Шевченко понад часом» та інших.

У публіцистичних та науково-публіцистичних творах, літературознавчих статтях, есеях письменник намагається знайти відповіді на основоположні для нього й більшості його сучасників запитання: «Щораз частіше нині повертаємося до джерел, щоб збагнути: де ми і куди нас несе? З чого починалась і з чого нині починається **людина нашої християнської цивілізації?**» [11, с. 96] Сам вислів «**людина нашої християнської цивілізації**» вже став крилатим. А саме авторове прагнення розкрити його повною мірою спричинило те, що, про що б він не писав – про історію чи сучасність, про літературні твори чи політичне, релігійне, громадське життя свого народу чи всього людства – для нього ключовими стали такі філософсько-релігійні поняття, як **Бог, Дух святий, Син Людський, Молитва, Слово Боже, Боже царство, Страх Божий, Небо, Віра, Надія, Любов**. Водночас ці поняття є основними релігійними фразеологізмами, які не порвали свого зв'язку із першоджерелом – текстами Старого та Нового Завіту. У найрізноманітніших трансформаціях автор використовує їх у своїй публіцистиці. Наприклад: «Переживаємо кризу **Віри**, кризу **Любови** – кризу Людини. Але **Надія** не здається до кінця. Будить і підхоплює занепаду **Віру**. Відживлює занедбану **Любов**. Усі живі збирайтеся зі своїми свічами на **Свято Надій!** Наша мить прекрасна: вона завжди єдина. Ми вічно ті самі – під знаком **Високого Духу**. **На свято надій** приносимо своє світіння» [11, с. 5]. До речі, як пише сам автор, глибоке розуміння вагомості книги (твору), де йшлося б про Бога, він виніс із свого дитинства: «Схиляюся перед пам'яттю моїх неписьменних батьків: з дитинства я брався за книжку, де «за **Богом**», а непристойністю була книжка **проти Бога**. От тільки було непросто схопити це дитячою інтуїцією. Потім було легше. Шекспір і Гете **не творили молитви**, як Шевченко, але у них був такий самий світ – **під Вічним Небом**» [11, с. 22]. Як бачимо, у цій цитаті ключовими є слова **Бог, молитва** та вислів **Вічне Небо**, який у значенні Царство Боже трапляється у Сверстюка нерідко: «І тільки в тюремній камері навпроти Св. Софії я остаточно прокинувся і зрозумів, що душа тужить **до Вічного Неба**» [11, с. 22]. Деколи зустрічаємо цей фразеологізм дещо видозміненим за формою, але не за змістом: «По-старому неспокійна людина хапається клаптика **теплої землі й високого неба**, щоб відчутти точку опори, щоб знайти на мить саму себе і спробувати щось у собі досягнути» [11, с. 35]. Синонімом до «високого та вічного неба» у Сверстюка виступає образ Небесної Вітчизни. Справжнього митця, наприклад, автор не уявляє «без поривань до досягнення своєї суті, до своєї **Небесної Вітчизни**» [11, с. 116].

Розуміння необхідної присутності Духу Святого у житті окремої людини чи людства допомагає авторові або вміло використовувати вже наявні в нашому фразеологічному фонді вислови, або створювати свої, влучні й метафоричні вислови, у яких ключовим словом є **Дух**, або похідний від нього прикметник **духовний**. Наприклад: «Нині кожен, хто це усвідомив, розуміє, що йдеться не про поетизацію **вселюдського собору**, а передусім про цілком конкретні втілення його в собі, про вироблення власної індивідуальності як частки власного народу, як надійної опори для культури і **духовного життя**. І перед кожним – різка альтернатива: бути або сином свого народу, або його лукавим наймитом і мародером» [11, с. 36]; «По-старому височать на землі великі **пам'ятники духу – собори**, обрамлені витягнутими вгору спорудами нового віку техніки» [11, с. 35]; «Нині, як ще ніколи в історії, кожен має бути людиною в людстві, щоб кожним нервом відчувати його болі й тривоги. Нині особливо кожен мусить почувати себе органічною часткою великого собору людської цивілізації, всім своїм

еством бути пружним каменем у цьому соборі, щоб самовіддано тримати на собі його споруду. Бо хай вона де в чім недосконала, недобудована і вже зістарена, але вона – **єдиний храм людського духу**, і нам її добудувати, а не будувати на новому місці» [11, с. 36]; «**Світова криза духовного життя** перед навалою науково-технічних засобів, спроможних фізично змінити і навіть підірвати планету – найбільша проблема, цілком нова в нашій історії» [11, с. 37]; «Там, де оселялись запорожці – одразу виростала церква як **голос їхнього духу**» [11, с. 39]; «Тисячолітні зусилля найкращих і найшляхетніших з людського роду пішли на те, щоб культивувати в людських грудях **енергію людського духу**... Бо тільки **енергія духу**, отой негнатовний **Франків «Вічний революціонер»** виражає справжнє ество людини й творить неперехідний сенс життя поколінь, об'єднаний їхніми найбільшими вершинами» [11, с. 48]; «Але що робити з новими жертвами деморалізації, з породженими **духовою дистрофією** молодиками, які нахабнувано, зверхньо посміхаються з того, що не розуміють, і глузують із власної матері?» [11, с. 49]; «На тлі такого **духовного озлидніння** стало можливим увести в шкільні програми та підручники пункт про благотворний вплив російської культури на українську після «возз'єднання» [11, с. 51]; «**Унікаємо духу істини, якого світ не може прийняти**» [11, с. 114]; «...через труд школи і побуту стежка її піднялась – вона пережила **вибух духовного прозріння і осяяння**» [11, с. 115]; «**Знає дух святині чистоту храму і святість Причастя**» [11, с. 115]; «Разом з тим пересувались перед нашими очима сотні облич співаків, на яких тоді сховався **Дух Святий**...» [11, с. 116].

Отже, на підставі біблійного вислову **Дух Святий** та похідного від нього **духовне життя**, від вислову А. Сент-Екзюпері **духова спадщина** Є. Сверстюк створює низку висловів, які за глибиною осмислення явищ духовного життя та влучністю формулювань можна зарахувати до крилатих та афористичних, які належать до фразеологічного фонду нашої мови. Це **дух святині, єдиний храм людського духу** (про людську цивілізацію), **пам'ятники духу – собори, голос їхнього духу** (про церкву), **енергія духу, вибух духовного прозріння** осяяння і водночас **світова криза духовного життя, духова дистрофія, духовне озлидніння**.

Значення одного із ключових біблійних висловів **Страх Господній**, глибинне розуміння якого було втрачене в атеїстичну тоталітарну епоху, віртуозно тлумачить Євген Сверстюк у своєму творі «Перебудова Вавилонської вежі». До речі, **Вавилонська вежа** у розумінні автора – це радянська імперія, яка заборонила вивчення Закону Божого, спотворила в людей розуміння Страху Господнього, знищила систему народного християнського виховання. Але душа народна має пам'ять, про неї й пише публіцист: «Були хвилі жорстокосердя та безбожної сваволі, але над усіма законами десь височів **Закон Божий**. **«Він не знає Страху Божого»**, – говорили в народі про людину беззаконну і зовсім не вироблену морально. Людину, в якій нема чистого дна... Людину, у якої нема стрижня, за якого міг би зачепитись якийсь принцип, що до нього могло пристати **Слово**. Це не значить, що та людина не знала страху й послуху – часто вона дуже боялась сильніших і слухалась начальників і владу... А от **Страху Божого** не було, і тоді казали: то страшна людина – безбожна. І навпаки, були люди всевладні й незалежні навіть від короля... Вони мали власні замки і війська. Пристрасті їх заносили далеко... Перемоги п'янили... Підлеглі лестили й розпалювали спокою... Але щодень вони ставали на коліна перед вівтарем і усвідомлювали, що в душі їх живе Йов і що день завтрашній – у **руці Господній**. **Страх Божий** потроху ставив їх у річище, і нерідко вони віддавали всі завоювання та замки в офіру або, як Шевченків Чернець, нараз зрікалися всього. **Страх Божий** задавав міру, нагадував межі, диктував дії і застерігав перед певними діями

людей навіть безстрашних. Це була **школа Закону Божого**. Головне, кожна дитяча душа мала пройти цю школу і підійматися до ієрархії цінностей – до свого Бога» [11, с. 97–98].

Релігійні фразеологізми у творах Є. Сверстюка можна згрупувати за різними ознаками. Автор використовує низку висловів з ключовим словом Бог та синонімами до цього слова: «Дикун безтурботно міг служити обряд на честь ідола. Але прийняти суворий образ **Єдиного Бога** і бути вірним йому назавжди – прийняти важку, ледве чи посилену людині **Першу заповідь** – це вже означало стати на високу дорогу. А там далі стоять знаки... великих заборон. Витворюй культ святині, свята, **офірності в ім'я Бога**» [11, с. 97–98]; «Стаєш людиною, обираєш дорогу **Бога** твого – і вже перестаєш бути рабом своїх слабкостей, стаєш вільним – актом свобідної волі вибираєш з усіх можливих – потрібні й гідні кроки до самоствердження. Заборони стають принципами. Людина нашої цивілізації спиралась передусім на принципи, а тоді вже керувалася більш особистими мотивами. Тільки принципи пов'язують зорганізовані структури – плем'я, народ, суспільство» [11, с. 97–98]; «Зберігаючи **образ і подобу Божу**, вона не виробила сил, щоб нести цей образ»; «...хіба ці форми не підняті до музею уламків руїни, під якими лежать кості речників, **служителів, сповідників Бога і мучеників за віру Христову?**»; «Може, в ріці страждань і зберігаються живими наші традиційні духовні цінності – наш **Образ Бога Живого?** [11, с. 136]; «Ім завжди було легше поклонитись мамоні, аніж **великому суворому Богові правди**» [11, с.133]; «**Один Бог** знає міру святости...»[11, с.136]. РФ творить усю канву Сверстюкових праць, тому в одному реченні часто є не одна, а декілька релігійних фразем, як-от у наведених прикладах, окрім фразеологізмів із ключовим словом Бог, є й інші біблеїзми – офірність, Перша заповідь, мученики за віру Христову та ін.

Окрему групу становлять вислови із Старого Завіту: «Перебудова **Вавилонської вежі**»; «Новий гімн сонцю чи **біблійний Содом? Високу осанну** на хвилях його вічної думи чи біля витоків не розминуться нам з образом **Мойсеєвих скрижалів**» [11, с. 97–98]; «...святість і гріховність – ідеал **Осанни** й ідеал **Содоми** – найбільш полярні» [11, с. 119]; Психологія юрби, звільненої від **Страху Божого** і від стримуючих духовних начал, перетворилася у явище інтернаціональне, загальнолюдське [11, с. 119].

Велика кількість фразеологічних одиниць, що походять з Нового Завіту – теж характерна ознака творів Є. Сверстюка: «**Христос** **приходить не усунути Закон, а виконати його** – утвердити **Волю Отця**, що послав Його.» [11, с. 97–98]; «Він доповнює етикою живої любові – проповіддю і особистим прикладом. Це дає підставу чужому – прокураторові, що присудив Христа на страту, сказати слова подиву: **ЕССЕ НОМО!**» [11, с. 97–98]; «Звідти почалась наша віра, наша мудрість і мораль. Хоч би як ми збивались на стежки **блудного сина**, здичавілого сина – над нами століттями височів ідеал, і в найтемнішу ніч усе ж світився німб святости, і висока дорога кликала, і ласкава рука прощала. Були хвили жорстокосердя та безбожної сваволі, але над усіма законами десь височів **Закон Божий**» [11, с. 97–98]; «Вона прийшла ще від живої традиції української сім'ї, де «без Бога ні до порога». Де діти від матері вчать **«Отче наш»** і «Вірую» [11, с. 115]; «Справжність неминуче веде особу до тієї **чаші**, яку п'є її народ...» [11, с. 115]; «Ми не дивуємось юрбі, що гукала **«Розіпни Його»**, глумилася зі святого й вимагала від нього зрмих доказів – на зразок тих, що ним **Злий Дух** спокушав у пустелі **Сина Божого**» [11, с. 118]; «І навіть у самому **храмі торгували міняйли**» [11, с. 112].

Наскрізно у творчості Сверстюка простежуються узагальнені біблійні образи гори, слова, любові, джерела, храму, навколо яких вибудовуються авторські фразеологізми релігійного змісту: «Але відходиш на поле вічності і знову відкриваєш **образ гори**, перед якою слід здійсмати взуття з ніг своїх...»[6, с. 112]; «Слава Богу, ніхто не здужає

перекрити джерела. На чолі дитини буде спалахувати відбиток **сйива Найвищої Особи**. У серці визріватиме почуття єдності з **Божественною основою життя – любов'ю**. В юних прокидатимуться прагнення самому незалежно понести **Високий дар на свою гору...**» [11, с. 123]; «**Образ гори і образ Безодні** – проходять через усі казки й легенди...» [11, с. 120]; «Куди ж іде життя? Чи ми ведемо життя, чи життя веде нас, кинувши нам для забави **дешеві замітники Слова** – телевизор, футбол, алкоголь?» [11, с. 35].

Автор активно використовує біблійні крилаті вислови, які за структурою поділяються на окремі слова узагальнено-метафоричного вжитку, слова-поняття, слова-символи (**Бог, Дух, Ісус, Голгофа** тощо), словосполучення, які переважають (**Закон Божий, Страх Божий, Небесна вітчизна, Мойсесві скрижалі, Вавилонська вежа** тощо) та крилаті вислови у формі закінченого речення («Розіпни Його» тощо). Часто автор використовує повні або частково трансформовані біблійні цитати, які стали крилатими висловами: «Не судить, щоб і вас не судили, бо яким судом судити будете таким же осудять і вас»(Матвія 7:1–2) [11, с.101]; «Я рано пізнав **євангельський мотив: «мають нори лисиці, і гнізда птахи небесні»...**» [11, с. 22] «Але висіла наді мною холодна ясність: **волосок з голови не впаде, як на те Його волі не буде**» [11, с. 23]. Є в його творах і релігійні фразеологізми розмовно-побутового характеру, без яких не мислилося спілкування українця дототалітарної доби: «**Слава Богу**, ніхто не здужає перекрити джерела» [11, с. 123].

Окрім уведення в текст фразеологічних одиниць без зміни семантики і структури, сильний стилістичний ефект художники слова досягають шляхом видозміни і перетворення фразеологізму. З погляду стилістики така трансформація (від лат. *transformatio* – зміна, перетворення) необхідна для того, щоб оновити семантику і структуру фразеологізмів, аби не стерся фразеологічний образ [16, с. 87].

Є низка прийомів перетворення фразеологічних одиниць. Наприклад, спосіб обігрування крилатих висловів та поширення компонентного складу фразеологічної одиниці [16, с. 87–88], який використовує Сверстюк у своїх творах: «Над конкретними взаєминами сім'ї, над почуттями симпатії-антипатії – утверджується принцип. До нього або підіймаєшся, або опускаєшся і – падаєш. Далі вищі щаблі великих заборон – **не називай імені Бога твого всує... Не вбивай... Не кради... Не блуди... Не привласнюй... Не чини того, що тобі хочеться, а чини те, що повинен, щоб бути гідним свого Бога!**» [11, с. 97–98]; «Честь спорожніла, як **вівтар без офіри**. Всі цінності, всі чесноти втратили **печатку абсолюту**»; «Зберігаючи **образ і подобу Божу**, вона не виробила сил, щоб **нести цей образ**» [11, с. 105]; «...через труд школи і побуту стежка її піднялась – вона пережила **вибух духовного прозріння і осяяння**» [11, с.115]; «Знає **дух святині чистоту храму і святість Причастя**» [11, с.115]; «І буде в муках зростати Чоловік вічними слідами **Сина Чоловічого**» [11, с. 123]. А ось приклад, як автор крилатий вислів з євангельської притчі про сіяння Божого Слова використовує без зміни: «Вона довгі віки була і **сіячем Слова Божого**, і рівночасно політично заангажованим співучасником злочинів Рядянської імперії...»[11, с. 121], потім – з частковою трансформацією («**Автор сіє зерно на скам'янілий ґрунт у надії пробудити його**» [11, с. 155], і нарешті, з повною структурною (але не семантичною) трансформацією – «...бо з неї можна підняти **таємницю зерна**» [11, с. 116].

Ще один цікавий приклад трансформації з елементами обігрування та протиставлення можна навести із публіцистики Є. Сверстюка, коли він описує ставлення тоталітарної радянської системи до людей релігійних: «Блаженні спрагли правди» – до таких була презирлива посмішка: ваша правда минула, тепер – наша правда... «Блаженні

миловитив” – цього сентименту большевик не зносив: і не просить, і не молить – Москва слюзам не вірить. “Блаженні чисті серцем” – це наперед приреченні вівці. “Блаженні миротворці” – це перші “контра”: боротьба ж непримиренна... “Не судить ближнього” – судить і то зразу» [11, с. 101].

Знаходимо в автора і повну семантичну трансформацію біблійного вислову, наприклад, «Бо були то **національні скрижалі**... І викликали перші офіри на **вівтар національний**» [11, с. 112]. Проте більшість із тих висловів, які використовує публіцист, не поривають свого органічного, передусім значеннєвого та символічного зв'язку з Біблією.

Морально-духовна концепція видатного мислителя сучасності Є. Сверстюка повністю вибудована на біблійних правдах та істинах, осмислених та вистражданих нашим народом упродовж своєї історії і ще не повністю втрачених упродовж сімдесяти років атеїстичного тоталітарного режиму. Його твори є яскравим прикладом умілого введення в текст релігійних фразеологізмів. Їх автор використовує, щоб розвинути або підтвердити свої думки, найчастіше про необхідність духовного розвитку народу. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що Є. Сверстюк вдало застосовує різні за функціонально-семантичними та функціонально-граматичними ознаками групи релігійних фразеологізмів: це і слова-біблеїзми, і словосполучення, і речення. Це вислови, які походять із Старого та із Нового Завітів. Це низка висловів із ключовими словами **Бог, Дух Святий, духовний** тощо. Використання трансформацій біблійних крилатих висловів у Євгена Сверстюка стає важливим засобом емоційно-зображувальної функції мови.

РФ стає тією канвою, на якій письменник творить свою розмову про Бога і в ім'я його присутності в житті кожної людини, яка прагне до духовного вдосконалення, тобто повертає у свідомість сучасного українця принцип Богоприсутності як один із основних критеріїв розвитку високої духовної культури нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біблія: Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – 1990. – 352 с.
2. *Бацевич Ф.* Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси : монографія / Флорій Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 192 с.
3. *Геллей Г.Г.* Біблійний довідник: Короткий біблійний коментар / Г.Г. Геллей. – Торонто, 1985.
4. *Коваль А. П.* Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.
5. *Краснобаєва-Чорна Ж. В.* Концепт ЖИТТЯ в українській фраземіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
6. *Мацьків П. В.* Концептосфера БОГ в українському мовному просторі : монографія / П. В. Мацьків. – Дрогобич, 2007. – 330 с.
7. *Куза А. М.* Культура лексикографічного видання: використання релігійної фразеології / А. М. Куза // Поліграфія і видавнича справа. – № 1(45). – 2007. – С.110–120.
8. *Набока О. М.* Біблеїзми з Євангелія від Матвія у мові та мовленні (на матеріалі англійських словників та газетних текстів) : дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О. М. Набока / Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2006.
10. Практикум з курсу “Українська мова в засобах масової інформації” / Уклали О. Сербенська, І. Стецула. – Львів, 1998. – 51 с.

11. *Сверстюк Є.* На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : Наша віра, 1999. – 784 с.
12. *Сербенська О.* Мовний світ Івана Франка: Статті, роздуми, матеріали / Олександра Сербенська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 372с.
13. *Сербенська О., Волощак М.* Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей : наук.-популярне видання. – К., 2001. – 206 с.
14. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія / О. О. Селіванова. – К. ;Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
15. *Скрипник Л.* Фразеологія української мови / Л. Скрипник. – К., 1973. – 280 с.
16. Сучасна українська мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. – К. : Либідь, 1997. – 340 с.
17. *Поліна Г.В.* Мовна об'єктивація концепту БОГ в англійському дискурсі XIV–XX століть. – Рукопис : дис. канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004.
18. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / Упоряд. М. Пазяк. – К., 1991. – 440 с. – (Укр. нар. творчість).
19. Українські приказки, прислів'я, і таке інше / Уклад М. Номис. – К., 1993. – 765 с. (Правопис залишаємо без змін).
20. *Ющук І. П.* Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.
21. *Ужченко В. Д., Ужченко Д. В.* Фразеологія сучасної української мови : навч. посібн. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.

Стаття надійшла до редакції 25.10. 2011

доопрацьована 05. 11. 2011

прийнята до друку 10. 01. 2012

RELIGIOUS PHRASEOLOGY AS MANIFESTATION OF GOD PRESENCE IN MODERN UKRAINIAN JOURNALISM (STUDY OF YEVEN SVERSTIUK WORKS)

Angela Kuza

*Lviv National Agrarian University,
the Department of Ukrainian Studies,
Volodymyr Velykyy st., 1,
Dubliany, Zhovkva district, Lviv region, Ukraine
tel. (032) 224 29 68*

The article examines the use of religious phraseology in the works of the known Ukrainian journalist Yevhen Sverstiuk. Different groups of religious phraseology with functional-semantic and functional-grammatical features have been analyzed.

Key words: religious phraseology, religious idiom, phraseological unit, Biblical phrase.

**РЕЛИГИОЗНАЯ ФРАЗЕОЛОГИЯ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ
БОГОПРИСУТСТВИЯ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ
(НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЕВГЕНИЯ СВЕРСТЮКА)**

Анжела Куза

*Львовский национальный аграрный университет,
кафедра украиноведения,
ул. Владимира Великого, 1,
г. Дубляны, Жовковский р-н, Львовская обл., Украина,
тел.: (032) 224 29 68*

В статье рассмотрено использование религиозной фразеологии в произведениях известного украинского публициста Евгения Сверстюка. Проанализированы различные функционально-семантические и функционально-грамматические группы религиозных фразеологизмов.

Ключевые слова: религиозная фразеология, религиозный фразеологизм, фразеологическая единица, библеизм.